

BEKTAŞILIK VE HACI BEKTAŞ TEKKESİ

Dr. Phil. HÂMÎT Z. KOŞAY

1925 de 677 sayılı kanunla Tekke ve Türbeler kapatıldığı zaman “Âsarı atika ve Hars Müdürü,” olarak maarif hizmetine yeni sülûk etmişim. Tekke ve Türbelerdeki kültür tarihimize ilgili eserlerin ilim hesabına kurtarılması gerekiyordu. Resmi gazetenin 248 inci sayısında yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile bunların müzelere alınması kısmen sağlandı. İstanbul Arkeoloji Müzeleri müdürü rahmetli Hail Edhem ile birlikte aynı maksad için Konya’ya gittik. Onun verdiği rapor üzerine Mevlânânın, umumi heyeti ile müze olarak muhafazası temin edildi. Hars müdürlüğü Güzel Sanatlar, Müzeler ve Kütüphaneler müdürlüklerine ayrıldıktan sonra, Bakanlık genel müfettişi sıfatıyla Mevlânânın ilk müdürü Yusuf Akyurd’a tesliminde hazır bulundum. Hacıbektaşdaki eserleri de dağılmaktan kurtarmak için bir hamle yapmak gerekiyordu. Profesör Hilmi Ziya Ülken, Ressam Şerafeddin ve Vakıflar Genel müdürlüğü baş müfettişi ile Hacı Bektaş’a gittiğimiz zaman burasını Nümune Ziraat Okuluna çevrilmiş bulduk. Tekkelerin kapatılmasını müteakip kurulan mahalli heyet eşyaları bazı odalara taşıtmıştı. Bir kısmı daha önce Vakıflar genel müdürlüğüne teslim edilmişti. Verdiğimiz rapor üzerine, müzeli saydığımız 979 eser müze muhafızı rahmetli Ömer Samih’in nezareti altında Ankara kalesindeki depoya taşındı. Etnografya Müzesi kurulduğu zaman müdür sıfatı ile bunları devr aldım. Şahıs eline geçenleri de satın alarak koleksiyonları tamamlamaya çalıştım. Derviş odalarından toplattığım tasavvufla ilgili kitapları kütüphaneler müdürü rahmetli Hasan Fehmi Turgal Ankara Kütüphanesine tasnif edip

yerleştirdi. Bunlar arasında *Otman Dede* menakibi de var idi. Hacıbektaş ziyaretlerindeki intibalarını, *Türkiyat Mecmuasının İkinci cildinde* 1928, sahife 382-365 yayınlamıştım. Bu mekalede meha ve kaynak olarak kısmen o zamanki norlatandan faydalanılmıştır. Hacıbektaşta mahalli müze kurulduktan sonra Etnografya müzesinde mahfuz eserler eski yerlerine atılmıştır. Sanat değerleri de yüksek olan Hacıbektaş eserlerinin iyi muhafaza, temizleme tamir ve teşhir işlerinde haleflerim rahmetli Osman Ferit Sağlam, rahmetli Remzi Oğuz Arık ve rahmetli Müstahzır Mustafa Tutuş’un hizmetleri sebkat etmiştir.

Türk Tarih Kurumu adına Anadolu’da yaptığım kazılar sırasında, Alaca Höyük, Pazarlı (Çikhasan) ve Büyük Güllücek köylerinde alevi topluluklarını tanıma fırsatı elde ettim. İnanışların doğru veya yanlışlığı üzerinde durmadan, eski Türk geleneklerinin Bektaşî ve Aleviler arasında korunduğuna ve türkçe söylenen nefeslerin, mersiyelerin, külbankların, menkıbelerin ve fıkraların topluca Türk kültürünün önemli bir bölümünü teşkil ettiği hususundaki görüşe ben de katıldım. İslami kisveye bürünen, kökleri hiç şüphesiz pek eski zamanlara giden bu tarikatın, pek çok hurafe ve masallarla dokunmuş ve örülmüş olmasına rağmen, geniş manası ile bir eğitim müessesesi olduğu ve halk kitlelerini kendine bağlamayı başardığı aşikârdır.

Bektaşilik:

Bektaşî ve Aleviliğin Türkler arasında yayılış ve gelişiminin en iyi açıklanmasını, rahmetli Profesör Köprülü Fuad’ın, İslâm Ansiklopedisindeki “Hacı Bektaş Veli”

maddesinde buluruz : “Hacı Bektaş XIII. asırda Anadolu Türkmenleri ve bilhassa göçebe kabileler arasında büyük taraftarlar bulan *heterodoxe* tarikatlar ile birlikte meydana çıkmış XV ve XVI asırlarda bilhassa Yeniçeri ocağında, âdeta resmî bir kült mahiyeti aldıktan sonra, büyük bir nüfuz kazanarak devletin himayesine mazhar olmuş ve esas akideleri kendisinininkinden farklı olmayan muhtelif *Batınî* zümrelerini de içine almıştır. Bektaşilik Balkanların islâmlaşmasında, sonradan Bektaşiler ile karışmış sair bir takım derviş zümreleri ile birlikte mühim bir rol oynamıştır. *Sarı Sütlük*, *Seyid Ali Sultan*, *Otman Baba* gibi misyoner şeyhler Bektaşi panteonuna alınmıştır. *Baba İshak*'ın halifesi olan Hacı Bektaş, arabca ‘*Şia-i İsna Aşariyye*’ adlı eserine göre *Batınî* akideler talimi ile meşgul olmuştur.

Tarikatın ikinci kurucusu *Balım Sultan* (ölümü 922-1516) bu mühim şahsiyet, ayin ve erkân itibarıyla bazı yenilikler yapmış, tekkelerin iç teşkilâtını daha sıkı ve muntazam bir şekle sokmuş, bir tekke *Müratebesi* tesis etmiş ve bir mücerred dervişler teşkilâtı vücade getirmiş idi. Bu mücerred dervişler teşkilâtı, daha evvel bektaşilik ile sıkı alâkaları olan *Kalenderiye* tarikatında mevcut olduğu gibi, *Sofiyane* düşüncelerin menşeyini daha islâmın ilk asırlarındaki zahidlerde bulmak mümkündür.

Balım Sultanın yaptığı bu ıslahattan sonra, kendilerinin Hacı Bektaş neslinden (Bektaşi tabirine göre bel evladı) olduklarını iddia eden şeyhler (son zamanlarda bunlara Çelebiler de denirdi) ile, bunu kabul etmeyerek kendilerinin *yol evladı*, yani Bektaşiliğin hakiki mensupları oldukları iddiasında bulunan *Babalar* arasında şiddetli bir rekabet baş göstermiştir.

Şiiliğin ister *ortodoxe* ister *heterodoxe*, her şubesindeki telakkilere sadık kalan Anadolu ve Rumelideki *Kızılbaş* taifeleri, Çelebilere bağlılıklarını muhafaza ettikleri halde, büyük şehir ve kasabalarda muntazam bir tarikat (ordre) merkezi mahiyetinde olan tekkelerde Babaların nüfuzu ha-

kim olmuştur. Son asırlarda mücerredlik bozulmuş ve evlada vakf edilmek suretiyle kurulmuş bazı tekkelerde, oğulların Babalardan sonra şeyhlik postuna oturdukları görülmüştür.

Göçebe aşiretler, köylüler ve hududlerde yaşayan askeri taifeler arasında yayılan bektaşilik, bütün bu cins batınî zümreler gibi, çok kuvvetli bir propagandaya malik idi. Bunu yapabilmek için insicamlı, sıkı ve vazih bir (credo) ortaya koymıyor, bilakis çok elastiki, umumi ve mübhem bir akideler halitası şeklinde görünüyordu.

XIII - XIV asırlarda Anadolu'da bir çok karışık akideler hüküm sürüyordu. Bektaşiliğin bu karışık akidelere büsbütün yabancı gelmeyecek her türlü tevillere müsait elastiki prensiplere, geniş ve müsamehekâr bir ruha malik olması lâzımdı. Şii-Batınî akidelerinin muhtelif şekilleri, menşeyini Hurasan *melâmiyyeti*'nden alan *Kalenderiye* zümrelerine mahsus tasavvufi telakkiler, XIII asır Anadolu'sunda *Mühiddin ül-Arabi* tesiri sağlam bir surette yerleşen *pantheism*'in çok kaba ve basit bir anlayışı, eski Türk Şamanlığının göçebe Türk kabileleri arasında yaşayan bir takım bakiyeleri ve XV asırdan başlayarak da *Hurufi* akideleri, Bektaşilikde açıktan açığa göze çarpar.

Bütün *Batınî* teşkilâtlarda olduğu gibi, muhtelif derecelere ayrılan ve salıklarının seviyesine göre, derece derece telâkkilerde ve talimlerde bulunan Bektaşiliğin muvaffakiyet sırrı, (credo) sının hemen her salikinin idrak ve kabiliyetine ve hususî temayüllerine serbest bir yer bırakan bu karışıklığında, mübhemliğinde ve seyyalligindedir. Allah, Muhammed, Ali teslisinde Alinin Muhammedin çok üstünde bir yer verilerek tanrılaştırılması, bunları *Ali İlahî*'ler ile birleştirdiği gibi, bazı Bektaşi Hurufilerinin hurufiliğin kurucusu *Fazl-i Hurufi*'yi de ilâhlaştırdıklarını görüyoruz. Her halde Ali, Hacı Bektaş, Fazl-i Hurufî kültlerinin Bektaşilikde birinci mevki işgal ettiği söylenebilir.

Bektaşiliğin kuvvet ve aynı zamanda tenkidlere müsait zemin yaratan zafı, bir

çok zıt inanışları toplayan insicamsızlığından ileri gelmektedir. Bazı müdakkikler beктаşılığı bir tarikat olarak da kabul etmek istemezler. Bektaşılığa intisab eden hıristiyanlar, Hacı Bektaş'a isnad olunan kerametleri *St. Charalambos* da buldukları için, onun ikinci defa geldiğini sanarlar. (John Kingsley Brige : The Bektashi Order of Dervishes 1937. sah. 39).

XII. asırda Türkistanda yetişen Türk mütesavvıfı *Ahmet Yesevi*'nin fikirlerini *Kalenderiye* tarikatı adı altında Türkmen babalarının İran ve Anadolu'ya getirdiklerine işaret edilmişti. Bu babalar aynı zamanda eski Türk dini olan şamanlığın tesirinden kurtulmamışlar ve eski Türk geleneklerini asırlar boyunca yaşatmışlardır. 1239 da Amasya'da bir mağarada yaşayan ve Türkmenler arasında veli olarak büyük nüfuza sahip olan *İshak Baba*'yı eski Türk (kam - şaman) larından ayırmak güçtür. Bektaşılık inanışlarını bir sisteme sokacak bir dini meclis kurulamamıştır. Bektaşî edebiyatında tenasüh, ahireti inkâr, materyalist atheisme, ve zevkü sefayı hoş gören *Epicurien* felsefe fikirlerine rastlanır. Mürşid ne söylemişse o doğrudur. Mürşidin telkini ile insan dünyaya ikinci defa gelir. Bektaşî telakkisine göre esas dört kapı vardır : *Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat*. Buna göre insanlar da dörde ayrılırlar : *Abidler* : (Şeriat adamları, ham sofiler); *Zâhidler!* (çilekeş tarikat adamları), *Ârifler!* (mistik bilgiye nüfuz edenler); *Mühibler* : (gerçeği idrak eden hakikat erbabı). Şeriat, dünya yokdan halk edilmiştir. Mutasavvıf buna şu itirazı serd eder : Tanrı bir de yaratılmış dünya var demek bir *dualizm*'dir. Tarikat erbabı birliğe (*ahadiyete*) inanır. Ancak Allah vardır. Diğer varlıklar zahiri bir görünüşdür. Her yerde Tanrı çehresini gösterir. Ancak onun şiddeti zuhuru görülmesine manidir. İnsan Tanrının bir kıvılcımı sayesinde var olduğuna göre ona dönmeyi arzular. Mistik aşk felsefesinin esası budur.

Bu yazıda Bektaşî inanışlarının labirentlerine girecek değilim. Kendisi de bir Bektaşî olan rahmetli öğretmen Tefvik

Oytan, Bektaşîliğin İçyüzü 1962 Kanaet Kitap Evi, Cild 2 de Bektaşîlik akidesini şöyle tarif eder :

“Bektaşîlik dört mezhepten hiç biri sine uymaz. Hanefi mezhebindeki İslâmın beş şartı : namaz, oruç, hac, zekât ve Kelime-i şahadet Caferi mezhebinde furugdan sayılır. Caferi mezhebinde beş esas : *tevhid, ahl* (kendi nefesine güç geleni başkasına yapmamak), *risalet, imamet* (nübüvetten sonra vilayete iman etmek), *miad* (âhirete inanmak) dır. Muhammed nübüvvetin, Ali vilayetin eridir. Muhammed rehber, Ali ise asıl mürşiddir. Nübüvvetin hitama ermesiyle vilayet devri başlamıştır.

Cihanı sarsan büyük fikir hareketleri çoğunlukla en buhranlı zamanlarda yüz üstüne çıkar ve zamanla olgunlaşır. Hürriyet, müsavat ve uhuvvet fikirlerini Fransız ihtilâli yaydı. Sosyalizm makinalaşma ve sanayi in işçi sınıfları arasında doğduğu huzursuzluktan doğdu. Türkiye Cumhuriyeti de milli mücadelenin tabii bir sonucu idi. İslâm dünyasında iktidar kavgalarının, haçlı seferlerinin ve mogul istilasının doğurduğu sefaletler yüzünden bir kısım insanlar teselliye ahireti özlemede “*terki dünya terki ukba terki terk*” de hiç bir şeyi umursamama'da buldular. 1243 de Erzincan ile Sivas arasındaki Köseadağ savaşında Selçuk hükümdarı *Giyaseddin Kehhusrev II*. Hülagu'nun ordusuna yenildikten sonra düzensizliklerin doğurduğu ruhi çöküntü sırasında *Yunus Emre*'nin şiirleri, Hacı Bektaşın *Fevaidname*'si, Mevlânanın *Mesnevi*'si ruh gıdası teşkil ediyordu. *Muhiddin al-Arabi*'nin *Futûhatı Mekkiye* ve *Fusul el-Hakem* adlı eserlerinde sünnilikle bağdaşmayan Pantheism fikirleri ülema arasında da ayrılıklar yaratmıştı.

İslâmlar arasında ictihad kapısının kapalı olduğuna itikad edilmesine rağmen tarikat yolu ile ictihad devam etmiş ve tarikat pirleri kendi ictihadlarını tarik namı altında yaymışlardır. Tarikatın cazip ayinleri, hikmet ve felsefeleri, ham sofuluğun kızıl taassup ve dinî istibdadını hiçe sayan hürriyeti, şehirlerin aydın muhitlerinde uygun bir ortam yaratmıştı. Ancak cahil hal-

kın irfan seviyesi Mevlevî tarikatının zerafet ve hessasiyetini idrake müsait değildi. Buna başlıca sebep de lisan (farisi) idi. Yesevî tarikatının ayin ve erkânında olduğu gibi Anadolu'da da vücdanlara hitap eden öz dile (türkçeye) ihtiyaç vardı. İşte Bektaşilik bunu başardı.

Tasavvuf fikirleri ile yoğurulan gaziler için de Hazret-i Ali, Seyid Battal Gazi, ve Seyid Ali Sultanın menakibi örnek teşkil etmiş ve onlar İslamın kılıç ve kalkanı olmuşlardır. Osman ve Orhan zamanlarında *Geyikli Baba*, *Arslan Baba*, *Baba Resul*, *Baba İlyas* gibi dedeler manevî nüfuzları ile futuhatı desteklemişlerdir.

Hacı Bektaş Horasandan kardeşi *Men-teş* ile Rum diyarına gelince önce Sivasa uğrar ve orada *Baba İshak* ile buluşur. Hacca gider. Dönüşde Kırşehirde Baba hankâhında kırk gün hizmet ederek icazet ve hilafet alarak post neşin olur. Soluca Kara Hüyüğe namı diğer *Hacım* köyüne gelip yerleşir. O sırada Soluca Hüyük yedi haneden ibarettir. Vilayetnameye göre kendisini ilk karşılayan *İdris hoca* ile zevcesi *Kutlu Melek* (Kadıncık ana) olmuş ve hürmet göstermişlerdir. Mücerred bektaşilere göre İdris hocanın Mahmud, Habib ve *Hızır Bali* isimli üç çocuğu olmuş ve *Hızır Bali* sonradan dergâh kaymakamı seçilmiştir. Çelebilere göre ise, *Kutlu Melek* (Fatma Nuriye) İdris hocanın karısı değil kızıdır. Hacı Bektaş onunla evlenmiştir. Çelebiler de onun neslindedir. Diğer bir rivayete göre de İdris hocanın eşi, pirin himmeti ile, burnundan damlayan bir damla kanı haberi olmadan içince hamile kalarak *Hızır Bali*'yi doğurmuştur. Tevfik Oytan'ın işaret ettiği vechiyle bu muamma altı asırdanberi çözülmemiştir ve çözülemeyecektir.

O sırada Anadolu'da mürid olarak tanınan diğer muasır şeyhler de olduğu için başta Hacı Bektaşın üstünlüğünü isbat gerekiyordu. Bu hususda, Bektaşilerin aynı hakikat sandıkları, şamanlıktan kalma tenasuh ile karşık efsaneler vilayetnamede uzun sahifeler doldurur : Hacı Bektaşın Konyalı Ahmed Sultan ile karşıklık

gösterdiği kerametler, miraca çıkma, Güvercin şeklinde Suluca Karahüyüğe indiğinde *Bayezidi Bestami* atmaca olarak saldırınca Hacı Bektaşın insan kılığına geçerek onu yakalaması, kendisine önem vermeyen köylülerin buğday ve mercimeklerini taşa çevrişi, Akşehirli *Mühmudu Hayrani*'yi ziyarete gidişinde müşarünileyhin mullaları ile bir arslana binerek ve bir yılını kamçı gibi kollanarak karşıladığında Hacı Bektaşın bir kayaya binerek kayayı yürütmesi v. b. bu cümledendir. Hicri 732 de vefatından sonra müridleri dağılırlar. *Seyid Cemal Sultan* Akdeniz kıyılarına, oğlu *Asli Doğan Çanak* kale Boğazını geçerek Avrupaya, *Sarı İsmail Sultan* Men-teşe civarına, *Hacım Sultan* Kütahya'ya *Baba Resul* Altıntaş, *Pirab Sultan* Konya'ya yerleşirler.

Balım Sultanın babası *Mürsel Bali* Seyid Ali Sultanla Rumeliye geçmiş ve Seyid Ali Sultan vefatından sonra Mürsel Bali Demetokada bir dergâh kurmuştur. Ölümünden sonra da aynı yerde defn edilmiştir.

(Balım Sultanın Hersekli Ahmet paşanın oğlu olduğuna dair de rivayetler vardır).

HACI BEKTAŞ TEKKESİ :

Alevî ve Bektaşilerin kabesi mekanında olan Hacı Bektaş (eski ismiyle Hacım köyü yahut Suluca Kara Hüyük) Kırşehir-Kayseri şosesinin sağında Mucur kazasına tabi bir nahiye merkezidir. Ziyaretçi gerek Çelebiye ve gerekse Dergâha mensup olsun harice verilmez.

Derââh: Yeşillikler içinde sivrilen Selçuk biçimi ehrami kubbeleri, minaresi, daima çağlayıp akan çeşmeleri ile gönle ferahlık verir ve bir ahiret müessesesinden ziyade bir malikanede imişiz gibi his telkin eder. Dergâh hakikatte yalnız bir ibadethane olmayup aynı zamanda iktisadi bir müessesedir. 1925 de tesbit edildiğine göre, Dergâha ait Dede Bağı ile Han Bağında 105 ve ortakçılarla işletilen Kütükçe Çiftliği, Kaya Çiftliği, Kızıl Öz çiftliği, İlice çiftliğinde 527 hayvan vardı. Dergâ-

ha ait tarla bağ, bahçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç erazi 4487 dönümdü. Dergâha ait akarat: dörtyüzden ziyade dükkân, buharla müteharrikun değirmeni, dört su değirmeninden ibaretti.

Dergâhın dış kapısından girilince geniş bir avlu gelir. Eskiden kapının solunda tamamlanmamış bir müsfirhane vardı. Müsafir gelince adamına göre muamele görür. Köylü dışarda yatar. Büyük müsafirler şeyh odasında veya bahçedeki köşkte müsafir edilir. Gece onikiden sonra müsafir alınmaz. Avlunun sağını atevi ve ahırlar işgal eder. At evindekiler tekkenin ve müsafirlerin atlarına bakarlar. At evi, sofadan geçince az ışıklı geniş bir oda ile kiler gibi müstemilâtan ibarettir. Müstemilâtını ev eşyası ile eğer takımları, yaylı, kağı, çift takımı gibi şeyler teşkill eder. At evinin önünde bol sulu bir çeşme vardır. Hacı Bektaşlılar içmek için Arslanlı çeşmeden su almayı tercih ederler.

Büyük avludan havuzlu avlu tabir edilen Orta avluya geçmek için alçak bir kapıdan eğilip geçmek gerekir (Kutsal yere girişde tevazua icbar).

Orta avlû: Arslanlı çeşme, Ekmek evi, Aş evi, Nakşibendi camii, Kılar evi, Meydan evi, Mihman evi ile çevrili dik dörtgen sahadır. Evlerin önünde direklerle tutturulan bir koridor (revak), avlunun kapıya yakın kısmında ise büyük bir havuz vardır. Bu havuz doldukça açılıp suyu bahçeye bırakılır. Havuzun üstünde Bektaşî tacı altındaki kitabede :

Maşallah, Sene 1326, Sene 1324: Bahri umman-i vilayet Hacı Bektaş Veli Hanıkâh-i feyz-i Baridir hemen cennet misâl.

Vali-i Beyrut Devletlu Halil Paşa gibi Bir vezirin hemser-i ismetveri Zehra adıl Nazlı hanım bu havzı inşa etti tekkede Yaptı güya Cennetül me'vada aynı selsebil

Hacı Feyzullah baba gayretü himmetiyle Oldu icrada bu havz-i safabahşin delil

Arslanlı çeşme: Orta avlunun girilince sağ köşesinde Bektaşîlerin zemzemi mekâmında olan meşhur arslanlı çeşme vardırki büyük havza munsap olur. Arslanlı ha-

vuzda su bir arslan heykelinin ağzından boşanır. Arslan, Mısırlı muhibbelerden Kara Fatma tarafından gönderilmiş olup yukarısında şu kitabe yazılıdır :

Nuş eden bulur hayatı cavidân
Çeşme-i hayvan ki derler işte bu
İç şehid-i Kerbelânın aşkına
Ver selât ile selâm eyle vüzu
Cevher-i tarihi söyle Hilmiya
Arslanın ağzından akdı buzlu su

Sene 1270

Büyük avlunun sağında duvara örülü olarak bu çeşmenin eski kitabesi bulunur :

Malkuç Baba ibn Ali hazretleri
Gaziler serdarı ve erenler serveri
Hacı Bektaş Vlinin aşkına
Eyledi cari bu aynı kevseri
Tarihi dokuz yüz altmış ikide
Teşnelikte oldu abdalân tiri.

Asıl binanın üzerinde duvarda ve sütunun üzerinde zirdeki kitabeler mevcuttur :

- 1) Edip tamirini hayrat
Nebi Dede olup dilşad
Sene bin ikiyüz otuz
Sekizde eyledi bünyad.
- 2) Etdi tamirin Türabi hane-i takın cedit
Avn-i Hak bin iki yüz seksen iki tarih
bedid.
- 3) Bismillah el-Rahman el-rahim bizalick
Ammere hazihil imarete melikil meşayih il abdalân.

Ekmek evi: Havuzlu avlunun sağında başta ekmek evi, fırından gayri odaları havvi olup sıralayacağımız eşya buradaki hayat hakkında bir nebze fikir verebilir : Halı, kilim ve cicimler, 39 adet post, meşin sofrası, 12 şamdan, çay ve kahve takımları, 3 teber, 2 nefir, 5 keşkül, 2 asma sağat, 4 et satırı, bir sürü kap kaçak, bir sandık derunında çeşitli kitaplar, bal bıçağı, tütün havanı, 2 savurma makinesi, bulgur el değirmeni, iki adet altı gözlü un ambarı, 2 kepek sandığı, 2 hamur teknesi, iki gözlü büyük ambar, tahta kerevet, 18 hamur tahtası, 2 modern arı kovanı, 40 adet adi boş arı kovanı v. b.

Aş evi: Aş evine girmezden önce şu kitabe dikkati çeker :

Bena haz al mutbah el-mübareket el
Haci Bektaş el-Hurasanî
El-mamur sahib el-hayrat Ali Bey bin
Gazi Malkoç
Rahimetullah aleyhi 968

Diğer kitabe :

Tecdid kıldı bin ikiyüz seksen altıda
Aşhaneyi bu takı ve revakı Hasan Dede.
1286

Aşevi tavanları kalın kirişlerden yapılmıştır. Üstünde su geçirmeyen çorak toprak (serpantin) bulunur. Ortada Avrupa-kâri büyük gaz lâmbası asılıdır. Karşıda üç büyük kazan vardır. Ortadaki en büyüğü meşhur Bektaşî kazanının ateşsiz kerametle kaynadığı rivayet olunur. Filhakika altında ateş yakılmadan burası kaynaya bilir. Zira mücavirindeki kazanların altına yakılan ateşin alevleri kazanı yalayıp geçecek tarzda duvar içinden tertibatı vardır. Kazanın kenarında Sersem Ali adı hak edilmiştir. Muharrem'in onikisinde Aşevinde bu kazanda aşure pişer ve aş evi önünde ayak üzerinde mersiye okunur. Kazanın üstünde yukarıda Ali levhası, sağ ve solunda kazanla mütenasip muhteşem keşçeler asılıdır. Kapı tarafındaki duvarda geyik boynuzları ve keşköller dikkati çeker. Aş evine bitişik olarak dedenin oturmasına mahsus bir oda vardır. Küçük ve yüksek pencereleri yukardan esrarlı loş ziya neşr eder. Dolaplar alçak duvarlar içine gömülmüştür. Duvarda yedi teber, iki nefir, üç keşkül, iki geyik boynuzu asılıdır. Hesapsız yasdık, minder, kaşağı hayata sırtlarını çeviren dervişlerin oldukça dinlendiklerine; 26 gümüş fincan zarfı, 3 altın yaldızlı gümüş fincan zarfı 3 büyüklü küçük fincan çok sohbet edildiğine işaret olsa gerek. Altı büyük kazan, yirmi büyük küçük kazan, altı et satırı, 29 et bıçağı, beş meşin sofa, 63 bakır yemek sahanı ve hesapsız kap kaçak müsafirlerin mikdarı hakkında fikir verebilir. Aş evinin tertibatı miyanında bir sandık kitap, iki büyük kantar, bir çeki kantarını da zikr etmemiz icap eder.

Mihman evi: Kahve ocaklı ve bir çok dolaplı dar küçük odadan ibarettir. İçerisi ışığı, yüksek küçük pencerelerden ziyade açık kapıdan alır.

Meydan evi: Tekkenin kalıpgâhı mesabesinde. Ayini Cem'ler burada yapılır. Cuma günleri kahve burada içilir. Alçak kapıdan içeri girince kendimizi diğer evlere nisbetle daha aydınlık bir salonda buluruz. Kırlangıç kanadı tabir olunan ve yontulmuş kalın kirişlerin bir yalancı kubbe teşkil edecek surette geometrik nizam üzere üst üste konulmasından vücut bulan tavan, mevcut örneklerin en iyisidir. Medhalin tam karşısında bir kahve ocağı, ocağın sağında pencere yanında Baba mevkii bulunur. Ocağın bir tarafında kasa diğer tarafında kahve takımları durur. Duvarlar gömülü olan yedi dolap içinde hediyeler vardır. Medhalin derhal solunda Hurasan postu serili bir kürsü üzerinde Selmanı Pak ibriki ile şamdanlar durur. Sol duvardan açılan bir kapıdan şeyhin hususi odasına girilir. Kapının üstünde 1298 tarihli ve bir *Hu!* yazılıdır. Dört duvara tertip gözetilmeyerek ve gözetilerek doksan levha asılıdır. Arka duvarda Hurasan postu mevkii denilen sol köşede Bektaşî arması, hazreti Alinin Deve ile gitmesi v. b. bu levhalar üzerinde keşköller, nefirler, arka duvarda medhalin sağ kısmında yine keşköller asılıdır. Arka duvar medhalinin iç yüzünde kapı üzerinde "Ya hazreti Hünkâr Hacı Bektaş Veli" yazılıdır. Meydan evinde 38 halı yasdık, 13 çalı yasdık, bir sürü şilte minder, üç teftik kırmızı post, üç geyik postu, oniki adi post bir sürü şamdan, altı keşkül, iki nefir, 22 gümüş fincan zarfı, fincanlar, 17 pirinç tütün tabakası, 36 bakır çorba tası, 73 sahan, 31 tatlı tabağı, kanberiyeler, ceylan derisi üzerine kufi yazılı iki sure, sandık içinde hediyeler, bir mikdar afyon ve esrar v. b. bulunmuştur.

Kilerevi: Kilerevi ve anbarlarında tesbit heyetinin gösterdiği 480 kalem eşyayı burada sıralamaya imkân yoktur. Bir malikâne için lüzumlu herşey burada vardır. Aralarında göze ilişen tesbih, teslim taşı,

keçe, keşkül, sırt kaşağısı, buhurdan, kandil gibi eşya ancak bir tekke de olduğumuzu hatırlatır. Kiler evinde ve diğer evlerde Hacı Bektaş ile Balım sultanın yağlı boya resimleri de görülmüştür.

Nakşibendi camii: Kiler evinin tam karşısındadır. Yeniçeriliğin ilgası sırasında Nakşibendi terbiyesi verilmek şartıyla Hacı Bektaş tekkesi yıktırılmamış ve cami inşa edilmiştir. Dedeler tekrar kuvvet bulunca, nakşebendi şeyhlerine intifa payı ayırarak onları da beктаşi yapmışlardır. Yahya Efendi kendisi Bektaşî ikrarı almıştır.

Babalar arasında rütbe: Başta Kiler evi babası, ondan sonra sıra ile Aşevi babası, Etmek (ekmek) evi babası, Mihman evi babası, At evi babası, Hanbağı babası, Dede bağı babası, Balım evi babası gelir. Vaktiyle Meydan evi babalığı lâğv edildiği için tekkenin riyaseti Kiler evi babasına geçmiştir.

“Ey Vallah, kapısına başvuran evvelâ De-debağında iki üç sene hizmet eder, kalenderlikle oturur, ondan sonra büyük baba kabul ederse tekkede derviş olup altı-oniki yıl hizmet eder. On iki yıl sonra kısmetse baba olur.

Türbeler: Havuzlu avlunun camie mücavir kapısından geçilince ağaçlıklı güzel bir Bektaşî mezarlığı gelir. Mezarlığın sağ köşesinde *Balım Sültan* türbesi, sol köşesinde müştemilâtı ile Hacı Bektaşın kendi türbesi vardır. Türbelerden sonra sebze bahçeleri ve kümesler gelir.

Hazreti Pir: Hacı Bektaş vefatında karye mescidi bitişiğinde defn edilip üzerine türbe inşa edilmiş ve Sultan Murad-i sani tarafından mevcut olan cami ve türbe ve dergâh inşa kılınmıştır. Bina üzerindeki kitabeler :

kad bena mescid el-Abdullah hamiden
şakiren ‘ala numanihi (?)
kale vakt el-temam tarihen inne haza
mescid lillahi
Bena haza el-mescid el-mübarek fi
cenneti türbe sultan el-arifin
Elhac Bektaş el-Hurasani nevvere Allah
merkadehu fi eyyam

el-Sultan el-Azam el-Sultan Süleyman
bin Selim Şah Han
Murad bin Abdullah emiri Liva Ayas
Abad sene sittin tisemié

Bina muhtelif zamanlarda tevsi ve tamir edilmiştir. Merdiven basamaklarından aşağı inince gayet musanna mermer işlemeli kapıdan içeri girilince dar bir koridor gelir. Koridorun sağ köşesinde “Kızların çilehanesi” tabir olunan penceresiz dar ve karanlık bir yer vardır. Açık kapısının üstünde birtaş oynar (Bu taş içeri girerken günahkârların başına düşermiş). Çilehanenin döşemesine geyik derileri ve postlar serilirdi.

“Kırklar meydanı” iki parmaklık arasında mahsurdur. Sağdaki parmaklık boyunca hesapsız şamdan sıralanır. Bu şamdanların ortasında “Kırk budak” vardır. Parmaklığın diğer tarafında, beктаşi kavukları ile 27 mezar sıralanır. Sol taraftaki yeşil parmaklığın o bir tarafında çebebi mezarları vardır. Bir kaç kadem yüksek olan mücavir terasadan kapıya doğru gidilirse “Güvenç Abdal veya Kızlar kümbedi” ne varılır. Güvenç abdal türbesi duvarlara asılı çeşitli 23 teber ile bir makberden ziyade bir şövalye odasını veya silâh müzesini andırır. Burada 27 levha, 4 nefir, bir geyik boynuzu, 3 keşkül, bir yedi budaklı şamdan vardır. Kırklar meydanı, ayin yapılırken hepsi birden yanan kırk dört adet muhtelif şamdan, kırk budak, tepedeki avize dokuz gümüş çırağ ve altı ayı postu, iki kaplan postu, hesapsız geyik postu işlemeli namazlıklar üstüne çöken muhiplerle muhteşem bir manzara göstermiş olmalıdır. Duvarlara asılı onaltı adet çeşitli levha, sanki o zamandan donup kalmış nefesler ve ahlardır :

Canım gibi hıfz eyler idim etmez idim faş
Faş etmese bu razi dili gözden akan yaş
Hicran eleminden nice ben olmuşam
ayyaş
Taket getirirmü bu game olsa da bir taş
Kemter kuluna aşkın edip hemrehi
yoldaş
Ta yüz süreyim eşğine ya Hacı Bektaş
v. b.

Kırklar Meydanının güneyinde bulunan gümüş kaplamalı musanna kapıdan asıl pirin türbesine girilir. Kitabesine göre kapı 1019 muharreminde Kırşehir mirluvası tarafından yaptırılmıştır.

Pirin, sandukası gayet kıymetli atlas örtüler, lahuri şallar, sim ile süslü bohçerler, peşkirler, atlas entariler ile yüklüdür. Bir köşedeki mütevazi basma çocuk entarisi kim bilir hangi dileğin nişanesidir. Bu sandukayı kubbeden açılan dört küçük pencere aydınlatır. Kapı üstünde duran ve duvarlara asılı olan onsekiz levha nerede olduğumuzu bize hatırlatır :

Men zare kabri vecebet lehü şefaeti
El ilmü şeceret-ün asliha bi Mekke ve
semeriha bi Hurasan
Ketebehu el-müzennib derviş Mustafa
Ohrili 1314

Ena medinetül ilm ve Ali babiha v. b.

Gümüş kınlı ve kabzalı kılıç, yeniçeriler pirine layık bir hediyedir. Diğer sunaklar arasında, gümüş bilezikler, zencirli tepelikler, saç kozası, saç askısı gibi şeylerden herbiri ağır kalple yapılan dileklerin nişanesidir. Yerde serili kaplan postu ile siyah ayı postu üstünde, kimbilir pire ne yakarışlar yapılmış ve ne sırlar ifşa edilmiştir.

Balım Sultan: Tariketin ayin ve erkânını koyan Balım Sultan (Bali Sultan) türbesinin önünde kerametle Hurasandan atılan bir dut ağacı vardır. Gelen ziyaretçiler diş ağrısı için kabuğundan bir parça yontarlar veya öd ağacı gibi yakarlar. Parmaklıktan geçip kapıdan içeri girilince bir sofa gelir. İç kapının üstünde şöyle bir kitabe vardır :

Bena hazihi el-kubbet el-şerife el-Emir
el-'Ali
Ali Bek bin Şehsuvar Bek li Kutb
el-evliya
Ve hulaset el-budala Hızır Bali bin
Resul Bali
Bin Haci Bekdaş el-Hurasanî neverre
Allah merakadehüm.
Fi senet hams ve işrine ve tis' e miet

Kapı kadife zemin üzerine işlemeli perde ile kapalıdır. Dört pala namazlık,

bir kaplan postu, bir geyik postu, daneleri ceviz büyüklüğünde doksandokuzlu tesbih sofanın bir ibadetgâh olduğunda şüphe bırakmıyor. Duvarda bir de topuz ve kılıfla Balım Sultanın kendi bıçağı asılıdır. Piri Saniî tarikatın yeşil çohalar, acem şalları, sıram örtüler puşideler ile örtülü sandukası ihtişam itibariyle pitinkinden aşağı değildir. Türbe içinde beктаşi remizlerini havi onbeş levha, bir asma saat, üç avize, şamdanlar, buhurdanlar, gölabdanlar, arslanlı kırk budak şamdan deri zembil, çeşitli taşlar, mütenevvi hediyeler Balım Sultanın muhiblerce her yatırdan hatâtâ pirden bile fazla sevildiği kanaetini veriyor. Balım Sultan ile aynı çatı altında kapıdan girince sol tarafda halifelerinden "Şeyh Kalender" in mezarı vardır. Mermer sütun üzerindeki kitabe, siyasi mücadelelerde öldürülen Şeyh Kalender için yazılmış olmalıdır :

Bir tahtayı taht etti rahtini verip bâde
Hak oldu ayaklarda çok şahi felek rifat.

Şah Kalenderin sandukası da atlas üzerine sim işlemeli örtüler, şallar ile donatılmıştır. Kesenin ve kalbin hediyesi olan kıymetli hatıralar arasında sandukası altında yedi adet rakı kadehi de çıkmıştır.

Balım evi zaviyesi: Hüyüğün karşısında türbeli ve odalı harapça bir yerdir.

Dedebağı ve Han bağı: Hacıbektaş dışında asri bir malikanedir. Han bağındaki Şeker Pınar kitabesi 1337 de Salih Niyazi Baba tarafından tamir ettirildiğini gösterir.

Bektaş efendi Türbe ve Zaviyesi: Dergâh muhalifi alevilerden bir babaoturur. Yiyecek ve içeceğini Çelebiler verir. Türbe kitabesinde :

Bena haza el-şeyh merhum Bektaş bin
Mahmud an
Evlâd el-Haci Bektaş El-Hurasani isneyn
aşr ve elf.

İçindeki zevksiz frenk taklidi tezyinatın kitabesi :

Ameli Yuvan Kepekçi oğlu Nevşehirli
1323 Eylûl 6.

Aynı türbe Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından tamiri 1324 Şaban 16. Fi 1322 Eylûl 20.